

درآمدی بر گویش نهاوندی

دکتر حسین داودی

در فصل نامه‌ی فرهنگان (۳) مقاله‌ی نسبتاً مفصلی از آقای دکتر ولی‌الله ظفری استاد محترم دانشگاه شهید چمران اهواز با عنوان «مختصات آوایی و دستوری گویش نهاوندی» چاپ گردید که با استقبال همشهریان گرمی مواجه شد و عده‌ای پیشنهاد کردند این گویش در سطح گسترده‌تر و در ابعاد گوناگونی به بحث و بررسی گذاشته شود. به خصوص که گویش نهاوندی با توجه به قدمت آن حامل بار فرهنگی، اجتماعی و تاریخی است و مکتوب ساختن آن زمینه‌ی پژوهش‌های علمی و زبان‌شناسی را فراهم می‌سازد. نکته‌ی غیر قابل انکار این است که کاربرد گویش‌های متعدد محلی در سراسر کشور که زیر مجموعه‌ی زبان فارسی معیارند، خواه ناخواه، در رین نسل جدید و نسل‌های آینده کم‌تر می‌شود. بنابراین تلاش برای ترویج و تقویت و گسترش آن‌ها: اولاً بی‌نتیجه است. زیرا رسانه‌های پرجاذبه و پر قدرتی مانند صدا و سیما که در دورترین نقاط کشور فعالیت دارند و برنامه‌هایشان (اخبار، قصه، فیلم، کارتون و...) یا به فارسی رسمی و یا محاوره‌ی رسمی اجرا می‌شود، کودکان، نوجوانان و حتی بزرگان را از

پرداختن به گویش های محلی باز می دارد .

ثانیاً ضرورتی ندارد ، زیرا حضور زبان فارسی رسمی کشور به عنوان رمز هویت ملی کشور رسالت خود را به خوبی ایفا می کند . به خصوص زبان فارسی در مقایسه با سایر زبان های رایج جهان به سبب قابلیت ها و توانمندی هایش از یک سو و نقش محوری و مرکزی و تاریخی آن از سوی دیگر دغدغه ها و نگرانی ها را بر طرف می سازد . بنابراین ضمن این که ما همچنان با گویش های محلی برخوردی مثبت داریم و با آن ها ایجاد ارتباط می کنیم ، از این که می بینیم نسل نوپا و جوان همچون بزرگ سالان مقید یا مسلط نیستند که یک گویش محلی را به خوبی به کار ببرند نگران نیستیم .^(۱) نگرانی حقیقی وقتی خواهد بود که زبان اصلی و مادر - فارسی - در تهاجم زبان های بیگانه (انگلیسی ، فرانسه و ...) استحاله گردد همان طور که در بعضی کشورهای آسیایی و آفریقایی این اتفاق رخ داده است و در این رابطه است که سازمان های فرهنگی جهانی از فاجعه ای نا بود شدن زبان ها در کشورهای گوناگون خبر می دهند .

با ذکر این مقدمه اکنون به بیان این نکته می پردازیم که گویش ها و از جمله گویش نهایندی لازم است با همان ویژگی های موجود در بین گویشوران آن و با اصالتی که در سینه ی معمرین و بزرگ سالان محلی است و از نسل قبل به نسل بعد منتقل شده ، به کمک هم ضبط صوت و هم کتابت دقیقاً ثبت و مکتوب گردند . فوایدی بر این اقدام مترتب است به شرح زیر :

۱ - از آن جایی که کلمات و اصطلاحات و جملات یک گویش تاریخی در بردارنده ی

---

۱ - گاهی در نشست ها و اجتماعات - در نهایند یا در جمع نهایندی های مقیم تهران و .... اشخاصی نگران از این دست ، تذکر شفاهی یا کتبی می دهند که باید همه ی گفت وگوها و سخنرانی ها به گویش نهایندی باشد و اصرار به چنین اقدامی را مقدمه ی لازم برای پرداختن به هر اقدام دیگری می دانند ا

عقاید و افکار و آداب و رسوم چندین نسل است، باز نگری علمی به چنین گویشی موجب می شود تا هویت تاریخی و دیدگاه‌های یک منطقه شناسایی و بررسی شود.

۲- اگر قرار باشد تغییر و تحول زبان‌ها و گویش‌ها را از بُعد تاریخی بررسی کنیم باید همه‌ی آن‌ها به صورت نوار صوتی و نوشته‌ی مستند در اختیار باشد تا بتوانیم آن‌ها را مقایسه و نقد و تحلیل کنیم.

۳- گویش‌ها به دلیل شفاهی بودنشان در مقایسه با زبان مکتوب و لفظ قلم کوتاه و فشرده می شوند. بی شک مسئله‌ی اختصار و کم کوشی به عنوان یک اصل غالب و حاکم در همه‌ی زبان‌ها و گویش‌ها عمومیت دارد. برای مثال در فارسی محاوره‌ای به جای «می روم» می گوئیم «می‌رم» و در گویش نهارندی می گوئیم «میرم». حال اگر بخواهیم این اختصارگرایی را بررسی و طبقه‌بندی علمی کنیم، قطعاً لازم است این گویش به صورت مکتوب در اختیار گذاشته شود. (۱)

۴- در گویش‌ها گاه واژه‌ها و اصطلاحاتی به کار رفته که زبان رسمی فارسی فاقد آن کاربرد است. در حالی که ریشه‌ی آن کلمات و اصطلاحات در مثلاً فارسی پهلوی یا زبان فارسی امروز دیده می‌شود، برای مثال در گویش نهارندی «نمیدن» به معنی «خم شدن» است و فعل آن هم اکنون رواج دارد، در حالی که این فعل در فارسی امروز رایج نیست و ردپای

۱- فرق است بین زبان محاوره‌ای و زبان عامیانه. زبان محاوره‌ی رسمی همان زبان فارسی رسمی و معیار است که به دلیل شفاهی بودنش کوتاه و مختصر شده است، اما همچنان جایگاه رسمی و ارزشی خود را دارد. چنان که یک استاد در کلاس درس مسائل علمی را با زبان محاوره‌ای توضیح می دهد. اما زبان عامیانه که در آن تیز کلمات مختصر و بریده می شوند، از سطح زبان تحصیل کرده‌ها پایین آمده و گویندگانش اقشار بی‌سواد، کم سواد و مردم کوچه و بازارند. خیلی‌ها زبان محاوره‌ی رسمی را با زبان عامیانه یکی تلقی می کنند. در حالی که باید آن‌ها را جدای از هم دانست، هرچند در مواردی این دو آمیخته می شوند. گویش هم همین‌طور است. گویش نهارندی آمیزه‌ای است از گویش محاوره‌ای و گویش عامیانه.

آن فقط در کلمه‌ی «نماز» دیده می‌شود. بنابراین بررسی گویش‌ها از این دیدگاه ریشه‌شناسی کلمات را تقویت می‌کند. ضمن این‌که فرهنگستان زبان و ادب فارسی می‌تواند با کمک گرفتن از چنین کلمات قدیمی و با سابقه‌ای - هرچند در فارسی رسمی از آن‌ها اثری دیده نمی‌شود - برای واژه‌سازی و واژه‌گزینی اقدام نماید. کلماتی مانند: لار (بدن)، تیریک (زرنگ و زبیل)، مَرُو (گلایی) و ... که در متن «خاطرات کودکی» آمده است از این دست‌اند.

۵- استخراج ضوابط و قانونمندی‌های دستوری در گویش‌ها و طبقه‌بندی و تجزیه و تحلیل آن‌ها زمانی عملی است که آن‌ها به صورت دقیق ضبط و نوشته شوند و ارائه گردند. (۱)
۶- زبان‌شناسان ایرانی و غیر ایرانی برای ادامه‌ی پژوهش خود در خصوص گویش‌های محلی به منابع مکتوب و مستند نیاز دارند و در این صورت است که چنین بخشی از زبان‌شناسی تطبیقی، عملی و علمی خواهد شد.

***

گویش اصیل نهاوندی که ریشه در زبان پهلوی دارد از جمله گویش‌های مهم و قابل توجه است. این گویش تاکنون به طور جدی مورد بررسی قرار نگرفته و به همین جهت شکل مدون و مکتوبی نیافته است. تاکنون کارهای پراکنده‌ای در این خصوص شده که به بعضی از آن‌ها اشاره می‌شود:

۱- مرحوم اصغر نهاوندی غزل یا غزلیاتی به گویش نهاوندی سروده که مطلع یک غزل آن برای همشهریان آشناست:

---

۱ - مثلاً در گویش نهاوندی تقریباً تمام کلماتی که مصوت بلند «او» دارند به مصوت بلند «ای» تبدیل می‌شوند و این یک ضابطه‌ی ثابت است. کلماتی مانند «پول»، «لوله»، «دور»، «رو»، «بوم» و ... در گویش نهاوند «پیل»، «لیل»، «دیر»، «ری»، «بیم» و ... تلفظ می‌شوند.

إِنذَرْ خَوْ قَشَنگی مَ وِرَتِ تَو مُكْنَم

تو شی مینیی که مَ شی هر روزَه هر شو مُکْنَم

۲- مرحوم شیدا نهاوندی نیز غزلی با همین ردیف دارد. چند بیت آن به این شرح است:

بس که شو گورَوَه وِرِه یار ، مَن چَل مُکْنَم

کوچه ها نه همه آ آشکِ چِشَم گِل مُکْنَم

هر کجا می ذری پا و سِرِ خَاکِ مَلِی

مَ دراز ما شیم ری خَاکِ گِلِ پِل مُکْنَم

چُنّه زلفت راسَه دَارَه وَاکی دَعَوَاتِ وَاوِیَه

مَ دلم خیی مِشَه تا زلفتَه غنقل مُکْنَم

گَرْدَ مُشکی زَه گَر دالمه بُرِی ، «شیدا» ،

دل وِرَم گورَوَه مَ گورَوَه وِرِه دل مُکْنَم (۱)

۳- شاعر معاصر آقای محمدرضا عبدالملکیان نیز دو بیتی هایی با گویش نهاوندی سروده اند

به این شرح (از مجموعه شعر «رد پای روشن باران» نشر دارینوش ۱۳۷۴):

تو خوت مُفتنی که واتم تا همیشه

و یاتم مه و یاتم تا همیشه

زیام بُردی رفتی زیمینی

زیمینی چش و راتم تا همیشه

***

۱- نسخه‌ی خطی فرهنگ سخنوران (۳)، ص ۱۹۴ و ۱۹۵، ج ۱۲۰۲-۱۲۰۳/۴۱۹۶-۳۱۹۷۰ از کتب

خطی مجلس شورای اسلامی (گ ۹۷ ب)، نیز مراجعه شود به فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه‌ی

مجلس شورای اسلامی جلد ۲۳ بخش دوم اثر حائری ردیف ۱۰۰

چشام هر شو بیار ، هر شو بیاره
چشام ابره ، چشام هر شو مواره
شو هی شو ، خدایا آفتوم کو
شی ما اریبیمش یه دف دواره

***

عزیزم ، جون چونم ، ورد زونم
کجو رفتی چراغ آسمونم
غم دیریت ، غم دیریت نیمینی
مٹ آتش بی - رختیس و جونم

***

نیمینم یانه اقول و قرارا
أصو زیبای ناون ایوارا
نیمینم مونه یا تو یا نمونه
مین برف و میون چاروچارا

***

دواره چارچاره ، چارچاره
دو پنج روز دبه وخت بهاره
دو پنج ساله که رفته ی نیمینی
و هر جای دل مه ، جات دیاره

۴ - خانم منیر عبدالملکیان مجموعه‌ای از لغات و اصطلاحات گویش نهاوندی را به صورت کتاب چاپ و منتشر کرده‌اند .

۵ - خانم مهوش زابلی پایان‌نامه‌ی لیسانس خود را در دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی اهواز به ضرب‌المثل‌های نهاوندی اختصاص داده‌اند و اخیراً در صددند با برگه نویسی سایر

ضرب المثل ها آن را کامل کنند .

۶- استاد کرم خدا امینیان مجموعه‌ای از ضرب‌المثل‌های گویش نهاوندی را تدوین کرده‌اند و بخش‌هایی از آن در فصل‌نامه‌ی فرهنگان هر شماره به چاپ می‌رسد . ضمن این‌که اشعاری نیز به این گویش سروده‌اند ، از جمله غزلی با این مطلع :

نیمی نیم چه وَخ مُخا دل منّه شاد بَکَنه
دو کیلک کاغذ بنوسه منّه یاد بَکَنه

۷- آقای کرم رضا شریفی در سال جاری پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد خود را در رشته‌ی زبان‌شناسی به مبحث «فعل در گویش نهاوندی» اختصاص دادند.

۸- مقاله‌ی علمی آقای دکتر ولی‌الله ظفیری در خصوص مختصات آوایی و دستوری گویش نهاوندی که در فصل‌نامه‌ی شماره‌ی ۳ به چاپ رسیده است .

۹- اخیراً نیز متنی با محتوای «خاطراتی از کودکی» نویسنده به این گویش برای فرهنگان ارسال شده است (توضیح بیشتر داده خواهد شد)

با توجه به این میزان کار^(۱) در خصوص گویش نهاوندی ملاحظه می‌شود که اقدامات بسیار اندک است و برای معرفی این گویش راه درازی در پیش است . جا دارد دانشجویان و علاقه‌مندان ، هر کدام یکی از محورهای مطرح شده در این نوشته و یا سایر محورهای قابل طرح را مورد پژوهش و بررسی قرار دهند و ناگفتنی‌های فراوان آن را قلمی سازند .

***

۱- گویش نهاوندی را مانند هر گویش دیگر و مانند خود زبان می‌توان از دو دیدگاه بررسی کرد . یکی به عنوان ابزار ارتباط و تفهیم و تفاهم و دیگر به عنوان ابزار هنر (شعر و ادب) . بنابراین همان‌طور که زبان فارسی از بُعد «زبان‌شناسی» و از بُعد «ادبیات» حوزه‌های متفاوتی دارند ، گویش نهاوندی هم همین‌طور است و در یک پژوهش دیگر لازم است این گویش در هر دو بُعد به تفکیک بررسی شود .

اما نوشته‌ی ارسالی اخیر توسط خانم مریم نوروزی کارشناس رشته‌ی تاریخ از دانشگاه شهید بهشتی تهران تهیه و ارسال شده است. این همشهری خوش ذوق و علاقه‌مند کوشیده است ضمن طرح اصطلاحات و عبارات فراموش شده یا در حال فراموش شدن گویش نهاوندی به بیان دیدگاه‌ها و اعتقادات نسل گذشته نیز بپردازد. این نوشته می‌تواند فتح‌بابی باشد برای کسانی که بخواهند پژوهشی جدی را آغاز کنند. بی‌شک مثل‌ها، ضرب‌المثل‌ها، چیستان‌ها و طنزهای فراوان و موجود در فرهنگ شفاهی تک تک مردم نهاوند منابع سرشاری هستند که با استخراج آن‌ها می‌توان ضمن خدمت و ادای دین به زادگاه خود فرهنگ کل کشور را نیز گسترش داد. زیرا با بررسی این خرده فرهنگ‌ها است که می‌توان تصور روشنی از کل فرهنگ گذشته کشور را ارائه داد و هویت تاریخی خود را باز یافت.

فصل‌نامه‌ی فرهنگ‌گان ضمن سپاس و تشکر از نویسنده‌ی «خاطرات کودکی» به گویش نهاوندی، آمادگی دارد پژوهش‌های زبان‌شناسانه‌ی محققان را در خصوص این گویش در شماره‌های بعدی خود چاپ و منتشر نماید.